

Czy wsparcie w podejmowaniu decyzji wystarczy?

Usunięcie ubezwłasnowolnienia z polskiego porządku prawnego może wymagać zmian nie tylko na poziomie kodeksowym i ustawowym. W konstytucji mowa o ubezwłasnowolnieniu w kontekście prawa wyborczego

Ministerstwo Sprawiedliwości chce zlikwidować instytucję ubezwłasnowolnienia. Nie jest to problem nowy – o potrzebie zmiany mówi się od lat. Nie jest to też problem mały – szacuje się, że w Polsce nawet 150 tys. osób jest ubezwłasnowolnionych. Trwają właśnie prace nad wprowadzeniem substytutu ubezwłasnowolnienia – modelu wspieranego podejmowania decyzji.

Ubezwłasnowolnienie to rozwiązanie prawne polegające na pozbawieniu zdolności do czynności prawnych (ubezwłasnowolnienie całkowite) lub jej ograniczeniu (ubezwłasnowolnienie częściowe). Instytucja ta ma zastosowanie do osób, które wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijanstwa lub narkomanii, nie są w stanie kierować swym postępowaniem albo potrzebują pomocy do prowadzenia własnych spraw – dotyczy więc w dużej mierze osób niepełnosprawnych.

Model wspieranego podejmowania decyzji (Supported Decision-Making, SDM) to konkurencyjna wobec ubezwłasnowolnienia koncepcja, która stawia na zachowanie zdolności do czynności prawnych i jednocześnie indywidualnie dopasowane wsparcie dla osób niepełnosprawnych. Z powodzeniem funkcjonuje już od lat w wielu krajach, m.in. we Francji i w Niemczech. Polska jest zaś jednym z ostatnich europejskich państw, które mają tak drastyczne przepisy dla osób potrzebujących wsparcia.

Instytucja ubezwłasnowolnienia była krytykowana zarówno przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, jak i Organizację Narodów Zjednoczonych. Komitet ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami (CRPD) wzywał niejednokrotnie państwa do przeglądu przepisów dotyczących ubezwłasnowolnienia i zastąpienia obecnych instytucji modelem wspieranego podejmowania decyzji. W 2018 r. o potrzebie zmian komitet poinformował również Polskę. Wszystko na tle ratyfikowanej przez nas w 2012 r. Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, która stawia na dużą niezależność i podmiotowość takich osób zarówno w życiu prywatnym, jak i publicznym.

Licząca aż 136 stron najnowsza wersja projektu ustawy o instrumentach wspieranego podejmowania decyzji (nr UD80, z 26 czerwca 2025 r.) ma na celu umożliwienie osobom pełnoletnim korzystania ze zdolności do czynności prawnych w sposób zgodny z ich wolą, potrzebami, interesami, przy których ustalaniu uwzględnia się również wcześniej wyrażane poglądy.

Nowy polski model

Projektodawcy stawiają na umowę asysty prawnej będącą swobodnym podtypem umowy zlecenia,

w której stronami będą asystent prawny i osoba wspierana. Rolą asystenta ma być nie tylko wspomaganie swoją wiedzą, doświadczeniem i informacjami, ale również przekazywanie oświadczeń woli osoby wspieranej w jej obecności.

Projekt przewiduje również nowy model kurateli. Sąd zyska więcej instrumentów do weryfikacji działań kuratora i potrzeby utrzymywania kurateli.

Pomoc ma świadczyć kurator wspierający – będzie on mógł wyjątkowo podejmować decyzje. Osoby, których stan zdrowia ogólnie pozwala na podejmowanie czynności prawnych, z zastrzeżeniem, że ich decyzje mogą nieść ze sobą negatywne skutki, będą mogły liczyć na pomoc kuratora reprezentującego. Sąd może uznać, że działalność takiego kuratora może być potrzebna do działań prawnych, których wartość przekracza konkretną kwotę. Co do zasady to jednak on będzie potwierdzał czynności osoby wspieranej. Do czasu uzyskania jego zgody umowy pozostaną bezskuteczne, a jednostronne czynności prawne bez udziału kuratora – nieważne. Kurator reprezentujący będzie prowadził również inwentarz majątku, będzie mógł oddać koszt-

sprawach, zarówno w pierwszej, jak i drugiej instancji.

Bez zmiany konstytucji się nie obyde?

Usunięcie ubezwłasnowolnienia z polskiego porządku prawnego jest jednak nieco bardziej skomplikowane i może wymagać głębszych zmian niż tylko na poziomie kodeksowym i ustawowym. Należy zaznaczyć, że ubezwłasnowolnienie pojawia się w art. 62 ust. 2 Konstytucji RP. Zgodnie z nim prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania nie przysługują osobom, które prawomocnym orzeczeniem sądowym są ubezwłasnowolnione lub pozbawione praw publicznych albo wyborczych.

Projekt ustawy wywołał już emocje wśród konstytucjonalistów i spór, który trudno jednoznacznie rozstrzygnąć. Z jednej strony to konstytucja tworzy ramy pojęciowe dla aktów niższego rzędu, z drugiej zaś – usunięcie ubezwłasnowolnienia niweczy w zasadzie artykuł ustawy zasadniczej mówiący o osobach pozbawionych prawa wyboru.

Skutki do przemyślenia

Kierunek zmian jest dobry – całkowite pozbawienie autonomii decyzyjnej nie przystaje do obecnych warunków

Ustawa o instrumentach wspieranego podejmowania decyzji ma na celu umożliwienie osobom pełnoletnim korzystania ze zdolności do czynności prawnych w sposób zgodny z ich wolą, potrzebami, interesami, przy których ustalaniu uwzględnia się również wcześniej wyrażane poglądy

towności w depozyt, a pieniądze złożyć na odpowiednim rachunku prawniczym, gdy sąd go do tego zobowiąże.

Ministerstwo planuje wprowadzić również pełnomocnictwo rejestrowane rozumiane jako upoważnienie do zajmowania się sprawami osobistymi i majątkowymi osoby reprezentowanej. Byłoby ono zarezerwowane wyłącznie dla osób, które w ogóle nie mogą samodzielnie kierować swoimi sprawami. Jak sama nazwa wskazuje, takie pełnomocnictwo – w formie aktu notarialnego – podlegałoby wpisowi do Rejestru Pełnomocnictw. Konieczne jest jednak ustalenie jednolitej treści takiego pełnomocnictwa ustawowo, gdyż taki brak będzie skutkować poważnymi problemami interpretacyjnymi i podważaniem treści i ważności takiego pełnomocnictwa.

Resort chce tymczasowo wzmocnić ochronę osób, które mogą zostać ubezwłasnowolnione. W projekcie ustawy o zmianie kodeksu postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 15 kwietnia 2025 r. proponował powrót do składu trzech sędziów w tego typu

społecznych i kulturowych, ale też zdrowotnych w obliczu lawinowo rosnącej zapadalności na choroby neurodegeneracyjne i starzenia się społeczeństwa. Projektowana ustawa oddaje też moc osobom potrzebującym wsparcia i daje im możliwość samostanowienia z odpowiednią pomocą.

pozytywnie należy też ocenić szukanie rozwiązania tymczasowego przez ministerstwo, które wprowadza nową jakość myślenia nad zmianami ustawowymi jako o procesie, a nie incydentalnym akcie prawnym załatwiającym całą sprawę.

Otwarte pozostaje za to pytanie, jak w praktyce sądy podchodziłyby do swoich powinności w zakresie kontroli kuratorów i czy narzucone na kuratorów obowiązki nie będą obciążały ich za bardzo. W polskich realiach należałoby się też zastanowić, czy po wprowadzeniu ustawy nie będzie dochodziło do nadużyć, np. podczas wyborów. Może się bowiem okazać, że choć sam projekt jest słuszny w swoich założeniach, to jednak potrzebna jest edukacja społeczna, a dla kuratorów – darmowe państwowe kursy.

PAULINA POLANOWSKA

kancelaria Kopeć Zaborowski Adwokaci i Radcowie Prawni

Dot. Materiały prasowe